

ÖRÖKSÉG

BEVEZETŐ VÁCI MIHÁLY KIADATLAN ÍRÁSAIHOZ

A költő özvegye és hagyatékának hűséges gondozója: Váci Mihályné tisztelte meg lapunkat az alább közlendő kiadatlan kéziratokkal. „Írme, ezt találtam Tömörkényről” — válaszolja kérésünkre. — „Hogy teljesebb kép alakuljon ki, mellé csatoltam egy Dosztojevszkijről szóló vallomást. Miska utolsó prózai írása. Vietnamba való elutazása előtt írta, én gépeltem le, már azután, hogy nem volt itt, és küldtem el Leningrádba. A kettő együtt — érzésem szerint érdekes lesz.” Több mint érdekes, tehetnénk hozzá, hisz a Tömörkény-jegyzetek születését is megvilágíthatjuk néhány olyan adalékkal, amelyek ismeretében az írás megsúlyosbul.

Amikor Péter Lászlóval együtt megbízást kaptunk Szeged Város Tanácsától a centenáriumi Tömörkény Emlékkönyv összeállítására, vallomásra szólító körlevelünket 1966. február 10-én természetesen Váci Mihálynak is elküldöttük. Március 6-i keltezéssel válaszolt is mindjárt:

Kedves Barátom!

Köszönöm a levelet — Tömörkényt nagyon szeretem, és nagyon szívesen írok róla Nektek. Március 30-ig elküldöm.

*Baráti üdvözetét küldi
Váci Mihály.*

A kézirat azonban sehogysem akart megérkezni, az ismételt sürgetésre is csak hajszás hónapjairól s nem Tömörkény Istvánról küldhetett vallomást:

Drága Barátom!

Összeroskadva az igazságtól: — beismerem bűnösségem. Nem tudtam megírni azt, amit ígértem — de nem tudtam már semmit írni jószerivel —, ezért elmentem három hónap szabadságra — dolgozni. A könyvnapon — május 28-án Szegeden leszek — és baráti kebleden kérek bocsánatot.

Addig is szeretettel ölel

Bpest 66. V. 19.

Váci Mihály

A Tömörkény Emlékkönyv így legnagyobb sajnálatunkra Váci Mihály írása nélkül jelent meg 1966. december 10-én. A költő Tömörkénnyel kapcsolatos közeli megszólalását nem is reméltük már, amikor 1967. március 12-én váratlanul megjelent a Csongrád megyei Hírlapban Polner Zoltán *Tömörkénytől az Új Írásig* c. kitérő riportja, egy Váci Mihállal folytatott beszélgetés pontos foglalatja. A riportból kiderül, hogy az Emlékkönyv tiszteletpéldányát Váci Mihály alaposan áttanulmányozta, sőt a beszélgetéskor talán már túl is volt a Tömörkény-jegyzetek első fogalmazásán, hisz oly sok az egyezés a válaszok és a jegyzetek között! „Mit lehet ma Tömörkénytől tanulni?” — kérdezi a nyilatkozat elején; „Mit tanuljunk T-től?” — írja a jegyzetek fölé. „A vidéki városok ma miért Budapest alközpontjai?” — kérdi a riportban; „Manapság a vidéki városok Budapest kirendeltségei, alközpontok, halvány másolatai a fővárosinak” — válaszolja a jegyzetekben. De lássuk Polner Zoltán riportjának ide vágó teljes szövegét:

„A beszélgetés az Új Írás szerkesztőségében — eltérően a hagyományos kérdéstől — mentegetődzéssel és vallomással kezdődik. A furcsa »műfaj« tárgya: a nemrég megjelent Tömörkény Emlékkönyv.

— Annak idején engem is felkértek, hogy írjak az emlékkönyvbe, sajnos, ezt rajtam kívül álló okok miatt nem tudtam teljesíteni. Az emlékkönyv azóta megjelent, és szívből gratulálok hozzá. Mit lehet ma Tömörkénytől tanulni? Elsősorban nyomon lehet követni azt a sajátosan magyar ábrázolási módot, amelyet Tömörkény teremtett, másodsorban a 60-as, 70-es évek »paraszt-polgári Párizsának« különös levegője is ott érződik az elbeszélésekben. Vajon mi ragasztotta Szegedhez akkor és később az írókat, Gárdonyitól kezdve egészen Ortutay Gyuláig? És miért változott ez meg? A vidéki városok ma miért Budapest alközpontjai? Ezek a kérdések mind sürgetően merültek fel bennem az évkönyv [!] olvasásakor.

Érdekes és tanulságos dolog, hogy a szerkesztők közölték a Tömörkényt elutasító egykori kritikákat. Ugyanakkor Ady, Móricz, Juhász felismerte és elismerte az író. Ha csak ezekre a nevekre gondolunk, már akkor is világosan kitűnik, kiknek volt igazuk. Tömörkény pedig az őt elutasító kritikák ellenére is vállalta a népi ábrázolást.¹

Váci Mihály vallomásos költő maradt akkor is, ha prózát írt vagy nyilatkozott. Amikor azt mondja itt, hogy „Tömörkény pedig az őt elutasító kritikák ellenére is vállalta a népi ábrázolást”, egyszerismind természetesen saját ars poeticáját rögzíti. Kevéssel alább már nyíltan is önmagára szabva fejtegeti e tételt:

„— A kritika az utóbbi időben, ha nem is nyíltan, de elmarasztal. Azt állítja, válságban vagyok. A mindenkori divat azonban nem lehet mérvadó. Tovább járom a megkezdett utat, hiszen élményeimtől nem tudok és nem is akarok elszakadni. Kritikusaim azt kérdezik, miért kesergek? »Nincs háború, és nem lőnek.« Való igaz, de ha a dolgok nem úgy valósulnak meg, ahogy hitjük, akkor talán a szokottnál több keserűséggel, de megírom.”

Váci Mihályné a fenti beszélgetésből is kisejtlő — tehát az 1966. december 10 és 1967. március 12 között keletkezett — Tömörkény-jegyzetekre talált rá a hagyatékban. Az anyag 8 számozott gépelt lapból áll, s külön lapon csatlakozik hozzá a vers-érvényességű, akár versbe is tördelhető, testamentumszerű vallomás:

Meggyűlöltem az irodalmat,
amit úgy szerettem,
s kételkedem a művészetben,
mely éltet engem.
Miattatok az életet is megvetném,
ha nem tudnám, hogy van élet
rajtatok kívül is.²

A nyilván véglegesnek szánt cím kézírással került a gépirat élére: *Mit tanuljunk T[ömörkény]től?* A Tömörkény-jegyzetek vegyesen tartalmaznak anyaggyűjtést és véges fogalmazásúnak tetsző kifejtő részeket. Szövegközlésünkben — aminek jegyzeteihez Péter László, a Somogyi-könyvtár filológiai laboratóriumának tudós gazdája nyújtott baráti segítséget — dőlt betűs szedéssel különítjük el a tanulmányokból és a Tömörkény-szövegekből vett kiinduló idézeteket: ezek forrása kivétel nélkül a Tömörkény Emlékkönyv. A gépelés (diktálás?) meglehetősen pontatlan, teljes egészében alapos szövegkritikára szorul. Az értelemszerű javításokat külön jelölés nélkül elvégeztük; nagyobb eltérés vagy speciális magyarázat szükségessége, illetve forrásjelölés esetén jegyzeteket adunk. Az egymástól szelős távolságokkal elválasztott idézetek és gondolatok külön egységeit csillaggal jelöljük; a rövidítések feloldása szögletes zárójelbe kerül. (k. s. i.)